

EGY ÚJABB ERDÉLYI FORRÁSKIADVÁNYRÓL

Az Erdélyi Káptalan jegyzőkönyvei 1600–1613 (Szerk. Gálfi Emőke)

■ A recenzióm tárgyát képező forrás-kiadvány egy tematikus sorozat második darabjaként kerül az olvasók kezébe. A sorozatot alkotó kötetek levéltári forrásanyagát az Erdélyi Múzeum-Egyesület (a továbbiakban EME) késő középkorral és kora újkorral foglalkozó kutatói dolgozták fel, illetve publikálták. Az Egyesület két történészt, Bogdándi Zsoltot és Gálfi Emőkét (aki egyben jelen kiadvány szerzője is) idézném, a sorozat első kiadványának bevezetőjéből: „Az elpusztult erdélyi fejedelmi levéltár némi pótlása csakis az országos hatáskörű két hiteleshely újkori jegyzőkönyveinek és a fejedelmi kancellárián vezetett Királyi Könyveknek, valamint a helyi igazgatási egységek XVII századtól fennmaradt jegyzőkönyveinek a feldolgozása és közreadása által válhat lehetségessé.”¹ A 2006-ban megjelent első kötetből kiemelt sorok magyarázatoként meg kell említenem, hogy a sorozat a Szent Mihály főangyalról elnevezett, gyulafehérvári székeskáptalan és a hozzá tartozó hiteleshely által kibocsátott jegyzőkönyvek okleveleinek regesztáit teszi közzé a szakma és az érdeklődők számára. Az idézett első kötet az erdélyi káptalani hiteleshely szekularizációja után² kiadott 16. századi protocollumbefjegyzéseket publikálta, a kiadványt a 16. század utolsó évével lezárván. Ebben 2006-ban felvázolták a sorozat tervezett, jövőbeli köteteit. Az 1600-tól 1629-ig, Bethlen Gábor uralkodásának végéig tartó korszakot tekintve egy vagy két kötet kiadását vetítették elő, a rendelkezésre álló forrásanyag terjedelmétől függően.

Tíz évvel később, 2016-ban jelent meg a folytatás, amely írásom tárgyát képezi. A 235 oldalas kötet egyértelművé tette számunkra, hogy legalább egy további kiadványt terveznek az EME kutatói az 1629-ig tartó periódusra vonatkozóan. Gálfi Emőkét idézve: „Kiadványunk az 1600-1613 között vezetett káptalani jegyzőkönyvek bejegyzéseinek regesztáit, valamint a XVII. századdal bezárólag vezetett jegyzőkönyvekben, teljes szöveggel vagy tartalmi átírásban szereplő oklevelek, említések magyar nyelvű kivonatait tartalmazza.”³

A szerző, Gálfi Emőke a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetemen előbb latin és ógörög szakot végzett, majd a Történelem és Filozófia Karon tanult történelmet. Doktori disszertációját 2012-ben védte meg a Református Teológia Karon. Időközben, 2002-ben alkalmazzák az EME Kutatóintézetében, ahol jelenleg is kutatóként tevékenykedik. A kora újkori egyházi és hiteleshelyi forrásokban való kiváló jártasságát jól szemlélteti eddigi publikációinak széles körű palettája. Különálló kötetként jelent meg munkásságának köszönhetően az írásomban bemutatott két mű mellett *Az aradi káptalan jegyzőkönyv-töredéke (1504|1518)*.⁴ Emellett számos a témában írott tanulmányt és cikket publikált az elmúlt évtized során.⁵

Az érdeklődő kezébe véve *Az Erdélyi Káptalan jegyzőkönyvei 1600-1613* című kötetet rácsodálkozhat az átlagos forráskiadványoktól elütő könyvre. Szerkezete nagyon jól strukturált, rövidítései jegyzéke és név-, valamint

tárgymutatója is jól használható a regeszták olvasása közben. A kiadvány három főbb tematikus részre tagolható. Legkisebb terjedelmű első nagy fejezete *Bevezetés, Források, Rövidítések* címmel található a kötetben, amely természetesen alfejezeteinek kulcsszavait tartalmazja. A kiadvány levéltári forrásairól már szóltam, lényegesnek tartom azonban megemlíteni azt a két, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában található kéziratgyűjteményt, amelyek a szerző elsődleges forrásaiként szolgáltak. Egyikük a 484 paginált levélből álló *II. Protocolum Deus Ad Auxilium* gyűjtemény, amely 1602 és 1628 közötti jegyzőkönyveket tartalmaz, a 19. század folyamán nyerte el jelenlegi kötését. A protocolumot Gálfi szerint Szamosközy István történétíró, Debreceni János requisitor, illetve Bojti Veres Gáspár udvari történész vezethették.⁶ Másik nagy forrásgyűjteménye, az 1610-1627 közötti dokumentumokat tartalmazó (ugyancsak az Országos Levéltárban található), *IV. Protocolum Magnificat Anima Mea Dominum* gyűjtemény. Szintén a 19. században kapta jelenlegi kötését, a szerző szerint, a benne szereplő kézírások alapján Dési István, Debreceni János és Gönci György requisitor vezethették.⁷ A rövid felvezetést követi a szerző által felhasznált könyvészeti források jegyzéke, illetve egy oldalban, a leggyakrabban megjelenő latin rövidítések jegyzéke. Ezen a ponton egy apró megjegyzést, kritikát szeretnék megfogalmazni. Sorozatról lévén szó, annak első kötetében részletesen bemutatják a kutatott témát és elsődleges forrásait. Mivel azonban folytatását csak 10 évvel később publikálták, valamelyest hiányolok a kötetből egy rövid, felvezető jellegű tanulmányt, amely alapján könnyebben megfelelő kontextusba tudja helyezni az olyan olvasó, akinek nem áll rendelkezésére az első kötet.⁸

A kiadvány „törzsét” és legnagyobb terjedelmű fejezetét természetesen a szerző által feldolgozott oklevélkivonatok alkotják. Meg kell jegyezni, hogy a kötetben a szerző a regeszták elkészí-

tése során azokat a szabályokat követte, amelyeket a sorozat előző darabjában, illetve amelyeket Jakó Zsigmond útmutatása nyomán folyamatosan alkalmaznak az EME kutatói a 2003-ben útjára induló *Az Erdélyi Fejedelmek Királyi Könyvei* című sorozat első kötetének publikálása óta. A regeszták tartalmazzák a szövegekbe foglalt jogi tényeken és más eseményeken kívül az összes megemlített személy-, helység- és földrajzi nevet, érdeklődésre számot tartható mozzanatot, a latin szövegekben megjelenő magyar és más nem latin nyelvű szavakat, a megjelenő személyek társadalmi rangjára, méltóságára, esetleg címére vonatkozó adatokat, illetve az adott irat kiállítási, pecsételési és megerősítési módjára vonatkozó információkat.⁹ Gálfi Emőke jelen kiadványban azokat a dátumokat, amelyek nem egyházi ünnep alapján keltek, nem római számmal jelölte, hanem a korszakban is használatos arab számokkal tüntette fel az illető oklevelek dátumát.¹⁰

A regeszta formájában kiadott összesen 422 oklevél az 1600. június 27. és 1613. október 11. közötti időszakot öleli fel. A regeszták általános szerkezetét tekintve lényegre törőek és könnyen olvashatóak. A fentebb már említett szabályrendszert használva a személy- és településnevek eredeti formájukban, szövegűen kerültek átírásra, mai helyesírást alkalmazó szöveggörnyezetbe.¹¹ A latin funkciókat, rangjelzéseket, napokat stb. jelölő rövidítések eredeti formájukban kerültek be a regesztákba,¹² mindezeket az első fejezet bemutatása során már említett rövidítések jegyzékében oldja fel a szerző. Az olyan oklevelek esetében, ahol Gálfi rendelkezett plusz, az eredeti szövegben meg nem található információkkal, megjegyzés formájában a regeszták alá helyezte őket. Az illető megjegyzések a keltezésre vonatkozó többletinformációkat, az adott oklevél vagy benne szereplő személyek más iratban történő említését, létező másolatokról való tudomást, illetve bármely, a regeszta jobb megértéséhez szolgáló információkat

tartalmaznak. A megjelenő oklevelek tartalmát figyelembe véve egy igencsak széles paletta rajzolódik ki előttünk. Főként birtokokhoz és személyi tulajdonhoz, vagyonhoz kapcsolódó oklevelekkel találkozunk, amelyeket tovább oszthatunk kisebb kategóriákra. Beszelnünk kell birtokadományokról (és természetesen nemesi címadományokról egyben), adásvételt bizonyító iratokról, illetve az ezekhez kapcsolódó peres ügyekről,¹³ elhalálozásokról és az ezt érintő végrendeletekről, apai és anyai vagyonrészek kiosztásáról, illetve árvák vagyonáról szóló rendelkezésekről az illető személyek gyámság alá kerülésének idejére.

Az említett 422 darab 1600 és 1613 közé keltezhető jegyzőkönyvi okirat mellett a korábbi kötetből kimaradt, 1558 októbere és 1599 márciusa között kiadott további 14 oklevél regesztája került közzétételre függelék (*addenda*) formájában a mutatót megelőző kis alfejezetben. A kötet nem rendelkezik különálló személy- és helységnév-, valamint tárgymutatóval, hanem ezek egy összefüggő mutatóként készültek el alfabetikus sorrendet követve. A szerző kiemeli, hogy e téren is követte az előző kötet és *Az Erdélyi Fejedelmek Királyi Köny-*

vek sorozatban alkalmazott módszertani sajátosságokat és szabályokat. A mutató is el van látva egy jól használható és könnyen elsajátítható rövidítésrendszerrel, ezek feloldásával indít a név- és tárgymutató. E téren is csak elismeréssel tudok szólni a szerzőről, a majdnem 100 oldalas mutató kielégíti a kutatók minden igényét.

Az Erdélyi Káptalan jegyzőkönyvei 1600-1613 tehát megfelelően strukturált, a kutatás számára jól felhasználható kiadvány. Szakmai minőségét tekintve kiváló, jól illeszkedik az EME Kutatóintézete által az utóbbi években megjelentetett kiadványok sorába. Regesztái jól olvashatóak, bőségesen el van látva az adott probléma megértéséhez szükséges mellékinformációkkal, megjegyzésekkel. Rövidítésjegyzékei, illetve törzsszövegével vetekedő terjedelmű mutatói megfelelően használhatók. További sikeres és gyümölcsöző munkát kívánok Gálfi Emőkének, illetve az Erdélyi Múzeum-Egyesület kutatóinak! Reméljük, hogy a források feldolgozása a tervezett ütem szerint halad, ezáltal a közeljövőben a sorozat folytató kiadványáról is értekezhet a szakma.

Izsán Csaba

■ JEGYZETEK

1. *Az Erdélyi Káptalan jegyzőkönyvei 1222|1599*. Szerk. Bogdándi Zsolt és Gálfi Emőke. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása, Kvár, 2006.
2. Izabella királyné és János Zsigmond 1556-ban Erdélybe történő visszatérésétől kell számolnunk az időszakot, amikor is kitiltották a fejedelemség területéről az erdélyi és váradai püspököket, illetőleg a katolikus szerzetesrendeket.
3. *Az Erdélyi Káptalan jegyzőkönyvei 1600|1613*. Szerk. Gálfi Emőke. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása, Kvár, 2016. 7. A továbbiakban: Gálfi 2016.
4. *Az aradi káptalan jegyzőkönyv-töredéke (1504|1518)*. Előszóval, mutatókkal és jegyzetekkel regesztákban közzéteszi Gálfi Emőke. Erdélyi Tudományos Füzetek 270. Kvár, 2011.
5. Mint például *Az erdélyi káptalani hiteleshely a XVI. század második felében*. Református Szemle XCVI. évf. (2003) 6. sz.
6. Gálfi 2016. 7.
7. Uo.
8. Mivel természetesen forráskiadványról beszélünk, elsősorban kutatók, diákok és a szakterület iránt érdeklődők használják a művet, kisebb arányban az általános olvasóközönség, ennek ellenére megfelelőbbnek tartottam volna egy picit hosszabb felvezetőt a kötetben.
9. *Az Erdélyi Fejedelmek Királyi Könyvei I. 1569-1581*. Szerk. Fejér Tamás, Rác Etelka és Szász Anikó. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása, Kvár, 2003. 9.
10. Gálfi 2016. 7.
11. Például: „Erdély főurai és rendjei hűséges szolgálatai jutalmául Swgod-i Pokai Balázsnek adományozzák... Csik Girgio és Kazonszek királybíróságát...” Gálfi 2016. 15.
12. Például: „...Sard-i Zeles Lukács (pr et c) Sard-i főbíró Sard mezőváros (in cotta AlbTr) Vizmellyke utcájában fekvő puszta házhelyet...” Ahol a rövidítések a „prudens et circumspectus”; „in comitattu Alba Transsilvana/Albensis Transsilvaniae” latin kifejezések megfelelői. Gálfi 2016. 44.
13. Ezen a ponton természetesen beszelnünk kell a vissza nem fizetett személyes kölcsönökről is.